

## พุทธวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้ง Buddhist Ways to Resolve Conflicts

พระมหาประเสริฐ สุเมโธ,  
Phramaha Prasert Sumetho,  
ปิยวัฒน์ คงทรัพย์, ทิพย์ ชันแก้ว  
Piyawat Kongsu, Thip Khankaew  
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University  
E-mail: teentip@hotmail.com

ได้รับบทความ: 25 มีนาคม 2563; แก้ไขบทความ: 10 เมษายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 22 เมษายน 2563  
Received: March 25, 2020; Revised: April 10, 2020; Accepted: April 22, 2020

### บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเน้นการแก้ปัญหาคด้วยการกระทำของมนุษย์ตามหลักของเหตุผล ไม่หวังการอ่อนวอนจากปัจจัยภายนอก การอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนานี้ ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์จะต้องมีเมตตาและปฏิบัติต่อกันด้วยความเห็นใจ ค่อยพูดค่อยจากัน ซึ่งจะทำให้คนต่างศาสนาอยู่กันได้อย่างเห็นใจไมตรี แต่ในความสัมพันธ์กับสังฆธรรม มนุษย์ไม่สามารถที่จะไปต่อรองหรืออ่อนปรนกับสังฆธรรมได้ เช่น จะปรับสังฆธรรมให้เข้ากับตนไม่ได้เรื่องนี้จะต้องแยกให้ถูกต้อง มนุษย์กับมนุษย์ แม้ต่างศาสนากันก็สัมพันธ์กันด้วยเมตตาไมตรี แต่กับสังฆธรรม มนุษย์จะต้องสัมพันธ์ด้วยปัญญา ต้องตรงไปหาตัวความจริง ที่ไม่เข้าใครออกใคร การใช้ปัญญาจะต้องเป็นอิสระ มนุษย์จะอ่อนโอนอ่อนปรนสังฆธรรมเข้ากับความต้องการของตัวเองไม่ได้ ดังนั้น มนุษย์ต้องแก้ปัญหาคด้วยวิธีการของมนุษย์ที่เพียรทำการด้วยปัญญาที่รู้เหตุปัจจัย

คำสำคัญ: พุทธวิธี, ความขัดแย้ง

### Abstract

Buddhism emphasizes problem-solving with human actions based on logical reasoning, do not expect entreaties from external factors. In the religious coexistence, especially the relationship between human and human, human must be kind and treat each other with sympathy, speech with mercy

which will allow people of different religions to live with sympathy. Hence, in relation to the Truth, humans cannot negotiate or relax with the Truth such as man cannot be able to adapt the truth to them. This matter must be separated correctly. Man and man even though different religions are associated with loving-kindness. In the case of Truth, humans must relate with wisdom, must go straight to the truth which do not seldom change. The use of intelligence must be free. Humans cannot transfer the truth to their own needs. Therefore, humans must solve problems by means of human which work with intelligence knowing the factors.

**Keywords:** Buddhist Methods, Conflict

## 1. บทนำ

ความขัดแย้ง เป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดการทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกายฆ่าผู้อื่นในที่สุด พระพุทธศาสนาเรียกความขัดแย้งว่าทุกข์ (ทุกข์สังขละ) ซึ่งมีสภาพขัดแย้งบีบคั้น กดดันซึ่งกันและกัน ความทุกข์ความขัดแย้ง การเกิดจากสิ่ง 2 สิ่งขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันย่อมเกิดความขัดแย้งต่อกัน ความขัดแย้งมี 2 ประเภท คือ ความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเอง และความขัดแย้งภายนอกคือคนกับคนและคนกับสังคม วัฒนธรรม (พระมหาพรหมมหาโส, 2553: 139 – 140) กล่าวว่า ความขัดแย้ง หากอธิบายในความหมายของผลประโยชน์และความต้องการจะพบว่า การที่คนสองคน สองกลุ่ม หรือมากกว่าสองกลุ่มต้องการสิ่งเดียวกันในเวลาเดียวกัน แต่หากมองความขัดแย้งในเชิงความคิดจะพบว่า การที่คนสองคน สองกลุ่ม หรือมากกว่านี้ คิด อธิบาย ตีความ และเข้าใจสิ่งเดียวกัน ในทิศทางที่แตกต่างกัน ยิ่งกว่านี้เราสามารถจัดแบ่งความขัดแย้ง ออกเป็นประเภทได้ 5 ประเภท คือ ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ด้านผลประโยชน์ ด้านข้อมูล ด้านค่านิยม และด้านโครงสร้าง ความขัดแย้งปรากฏอยู่ทั่วทุกแห่ง และเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งธรรมชาติของความขัดแย้งมีอยู่ และดำรงอยู่ในภายในของมนุษย์เอง รวมไปถึงการที่มนุษย์จะต้องปฏิสัมพันธ์กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัว การทำงาน เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม

## 2. แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง

การไม่ลงรอยกันในที่สุตนอกเหนือจากความแตกต่างหลากหลายระหว่างชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความแปลกแยก มีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนอคติทาง

ศาสนา แผงเร้นไว้ด้วยความรู้สึกต่อต้านกัน เป็นศัตรูกัน ถือเขา ถือเรา โอกาสที่จะเกิดความกระทบกระทั่งกันได้ง่าย แม้ในเรื่องเล็กน้อย ที่โน้มนำไปสู่ความรู้สึกดูหมิ่น ดูแคลน ขาดความเชื่อมั่นที่ดีต่อกัน การเอาใจเอาเปรียบและการกระทำที่รุนแรง ยิ่งยึดมั่นเท่าใด ปฏิกริยาย่อมทวีความรุนแรงมากขึ้นเท่านั้น ความขัดแย้งในชีวิตมนุษย์อาจมีได้หลายประเภท และหลายระดับ

ไพโรจน์ ภัทรนรากุล ได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้ง หรือการบริหารความขัดแย้งไว้ว่า การบริหารความขัดแย้งเป็นหน้าที่ของผู้หน้าที่จะต้องสร้าง การถกเถียง หรือความขัดแย้งในลักษณะที่เป็นบวก (Functional Conflict) หากมีความรู้สึกว่ามี ความคล้อยตาม หรือด่วนสรุปเร็วเกินไปขอให้ความขัดแย้งนั้นสามารถนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับความเห็นชอบจากทุกคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ซึ่งในอดีตตั้งแต่มนุษย์เริ่มอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก็เริ่มมีความขัดแย้งกันขึ้นในสังคม มีผู้กล่าวว่าความขัดแย้งเริ่มมีขึ้นเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ระดับความซับซ้อนของความขัดแย้งมีตั้งแต่ตั้งน้อย จนถึงซับซ้อนมาก ความขัดแย้งในสัตว์ก็มีแต่เป็นลักษณะที่ไม่ซับซ้อน (simple or instinct conflict) เช่น การแย่งอาหาร การแย่งตัวเมีย เป็นต้น แต่ในมนุษย์ซึ่งมีความคิด มีอารมณ์ มีการวางแผนซับซ้อน ความขัดแย้งในสังคมยิ่งทวีความซับซ้อนยุ่งยากขึ้นเท่านั้น ความขัดแย้งในสังคมมีตั้งแต่หน่วยเล็กคือครอบครัว หน่วยงาน ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับระหว่างประเทศ

นอกจากนั้น สภาวะผู้นำเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดหรือขจัดความขัดแย้งใด ๆ ในองค์กร โดยจะต้องสามารถวิเคราะห์ให้ได้ว่ามีความขัดแย้งในองค์กรเพียงพอแล้วหรือยัง และความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นกำลังนำผลดีหรือผลเสียมาสู่องค์กร ซึ่งระดับของความขัดแย้งนี้เองที่จะเป็นตัวกำหนดอนาคตของตัวผู้นำคนนั้นว่าจะสามารถทำการบริหารงานต่อไปได้หรือไม่ ประเด็นสำคัญที่เน้นในที่นี้คือ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และเป็นสิ่งที่ไม่ควรคิดที่จะหลีกเลี่ยงเลย แต่จะต้องทำการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมใหม่ ๆ ในองค์กร (ไพโรจน์ ภัทรนรากุล, 2551: 8 – 12)

ความขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), 2547: 139 – 146) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกายภาพ และจิตภาพ พระพุทธเจ้ายอมรับว่า มนุษย์ปุถุชนมีความขัดแย้งและความแปลกแยกในตัวเองอันเกิดจากแรงผลักดันของความโลภ ความโกรธ และความหลง อย่างไรก็ตาม ผลของความแปลกแยกหรือความขัดแย้งภายในลักษณะดังกล่าวได้ทำให้เกิดแง่มุมที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ 1) ความขัดแย้งเป็นที่มาของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในเชิงปัจเจก 2) ความขัดแย้งเป็นที่มาของการเมืองการปกครอง 3) ความขัดแย้งเป็นที่มาของการบัญญัติ

พระวินัย 4) ความขัดแย้งเป็นที่มาของการจัดระเบียบสังคม 5) ความขัดแย้งเป็นที่มาของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

ในกรณีที่คนเราต้องเผชิญกับความขัดแย้ง เราจะมีวิธีการจัดการ (หรือขจัด) ความขัดแย้งนั้นอย่างไร สามารถสรุปเป็นแนวทางได้ ดังนี้

1. การเอาชนะ (Competition) เมื่อคนเราพบกับความขัดแย้ง จะมีบางคนที่แก้ไขความขัดแย้งนั้นด้วยวิธีการเอาชนะ โดยมุ่งเน้นชัยชนะของตนเองเป็นสำคัญ จึงพยายามใช้อิทธิพล วิธีการหรือช่องทางต่าง ๆ เพื่อจะทำให้คู่กรณียอมแพ้หรือพ่ายแพ้ตนเองให้ได้การแก้ไขความขัดแย้งในแนวทางนี้จะทำให้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ - แพ้”

2. การยอมรับ (Accommodation) เป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจผู้อื่น อยากรับที่ยอมรับและได้รับความรัก มุ่งสร้างความพอใจให้แก่คู่กรณี โดยที่ตนเองจะยอมเสียสละแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ - แพ้”

3. การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นวิธีจัดการกับความขัดแย้งในลักษณะไม่สู้ปัญหา ไม่ร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ไม่สนใจความต้องการของตนเองและผู้อื่น พยายามวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้ง พุดง่าย ๆ ก็คือทำตัวเป็นพระอิฐพระปูนนั่นเอง แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ มักเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้ - แพ้” เป็นส่วนใหญ่

4. การร่วมมือ (Collaboration) เป็นพฤติกรรมของคนที่มีจัดการความขัดแย้ง โดยต้องการให้เกิดความพอใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นความร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาที่มุ่งให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในแบบนี้ เรียกได้ว่าเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ Win – Win ทั้งสองฝ่ายแนวทางการแก้ไขแบบนี้จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ - ชนะ”

5. การประนีประนอม (Compromising) เป็นความพยายามที่จะให้คู่กรณีทั้งสองฝ่าย ได้รับความพอใจบ้าง และต้องยอมเสียสละบ้าง แต่ก็มีแนวโน้มที่จะใช้วิธี คือวิธีเอาชนะมากกว่าวิธีอื่น แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้ - แพ้” หรือ “ชนะ - แพ้”

### 3. แนวคิดการจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสุตตันตปิฎกสังยุตตนิกาย ชันธวรรค ปุพผสูตร ความสรุปว่า ภิกษุทั้งหลาย เราไม่ขัดแย้งกับโลก แต่โลกขัดแย้งกับเรา ผู้กล่าวเป็นธรรม (ธรรมวาที) ไม่ขัดแย้งกับใคร ๆ ในโลก (ส.ช. (ไทย) 17/94/178) พระพุทธศาสนา มองว่าทุกข์เป็นสภาวะพื้นฐานของธรรมชาติ ครอบคลุมสรรพสิ่งทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งรูปธรรมและนามธรรม สภาวะที่เรียกว่าทุกข์หรือทุกข์ลักษณะนี้ ได้แก่ภาวะที่ไม่คงตัว คงอยู่ใน สภาพเดิมไม่ได้ เพราะมีความกดดัน บีบคั้น ขัดแย้งอยู่ในตัวเองและกับสิ่งรอบตัวอยู่ตลอดเวลา ความขัดแย้งกับทุกข์เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้

ทุกข์เกิดเพราะความขัดแย้งบีบคั้น ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ความว่า ข้าพเจ้านั้นถูกความทุกข์เบียดเบียนบีบคั้น และภิกษุได้แก้ห่อขนมนั้น ออกแล้วฉันขนมเพื่ออนุเคราะห์ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าตายเคลื่อนจากอัทธานั้น แล้วตายไปเกิด เป็นเทวดา (ขุ.วิ. (ไทย) 26/1167/146) ขณะเดียวกันทุกข์ก็นำไปสู่ความขัดแย้งได้ด้วย เช่น ความเสื่อมของอวัยวะบางส่วนในร่างกายก็ทำให้เกิดความขัดแย้งกับอวัยวะส่วนอื่นที่ปกติ เกิดสภาวะที่ไม่สมดุลในร่างกาย ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งจึงเป็นธรรมดาของสรรพสิ่ง เช่นเดียวกับทุกข์ ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ความสรุปว่า สภาวะแห่งทุกข์ควรรู้อย่าง สภาวะที่บีบคั้นแห่งทุกข์ สภาวะที่ปัจเจกปรุงแต่งแห่งทุกข์ สภาวะที่ทำให้เดือดร้อนแห่งทุกข์ สภาวะที่แปรผันแห่งทุกข์ สภาวะแห่งสมุทัย สภาวะที่ประมาดมา แห่งสมุทัย สภาวะที่เป็นเหตุแห่งสมุทัย สภาวะที่เกี่ยวข้องแห่งสมุทัย สภาวะที่พัวพัน แห่งสมุทัย สภาวะแห่งนิโรธ สภาวะที่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งนิโรธ สภาวะที่เป็นวิเวก แห่งนิโรธ สภาวะที่เป็นอสังขตะแห่งนิโรธ สภาวะที่เป็นอมตะแห่งนิโรธ สภาวะแห่งมรรค สภาวะที่นำออกแห่งมรรค สภาวะที่เป็นเหตุแห่งมรรค สภาวะที่เห็นแห่งมรรค สภาวะที่เป็นใหญ่แห่งมรรคควรรู้อย่าง สภาวะที่เป็นของแท้ควรรู้อย่าง สภาวะที่เป็นอนัตตา สภาวะที่เป็นจริง สภาวะที่รู้แจ้ง สภาวะที่รู้อย่าง สภาวะที่กำหนดรู้ สภาวะที่เป็นธรรม สภาวะที่เป็นธาตุ สภาวะที่รู้ สภาวะที่ทำให้แจ้ง สภาวะที่ถูกต้อง สภาวะที่ตรัสรู้ควรรู้อย่าง (ขุ.ป. (ไทย) 31/17/25 - 26)

พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ จารุณโณ) (2561: 375 – 377) อธิบายว่าในชีวิต ของบุคคลและในความเป็นไปของสังคม เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ ไม่ว่าจะความ ขัดแย้งกับตนเองและความขัดแย้งกับผู้อื่น ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แต่เมื่อ พุดว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา นั้นมิได้หมายความว่าเราไม่สามารถทำอะไรกับมันได้ ทุกข์นั้นมีหลายระดับหลายประเภท บางประเภทเราไม่สามารถขจัดไปได้ เช่น ความแก่ และ ความตาย ทำได้อย่างมากแค่ชะลอ แต่บางประเภทเราสามารถระงับได้ เช่น ความหิว ความ เจ็บปวด ฉันทิ์ฉันทินั้น มีความขัดแย้งบางอย่างที่เราสามารถจัดการได้ เราไม่สามารถห้าม ความขัดแย้งทางความคิดได้ แม้กระทั่งพระอรหันต์ที่รู้แจ้งในสังขารและปลอดพ้นจากกิเลส ก็ ยังมีความเห็นแตกต่างกัน ดังนั้น ความขัดแย้งหรือทุกข์จึงมี 2 ประเภท คือ 1) ความขัดแย้งภายในตัวเราเอง 2) ความขัดแย้งภายนอกระหว่างคนกับสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยมีอธิบายดังนี้

1. ความขัดแย้งภายใน พระพุทธองค์ตรัสว่า สังขารเป็นทุกข์ มีแต่ความขัดแย้ง ตลอดเวลา ดังมีพุทธจนะว่า สพเพ สงขารา ทุกขา แปลว่า สังขาร คือ กายและใจนั้น ล้วนแล้วแต่มีทุกข์หรือความขัดแย้ง อันนี้เป็นความขัดแย้งภายในตนเอง ทุกข์คือความขัดแย้ง การเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน สำหรับสรรพสัตว์จึงเป็นของคู่กัน เมื่อมีเกิด ย่อมมีทุกข์ ดังมีพุทธ วจนะว่า การเกิดเป็นทุกข์หรือการเกิดเป็นความขัดแย้ง

2. ความขัดแย้งภายนอก พระพุทธองค์ตรัสความขัดแย้งภายนอก หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างคนกับคน คนกับสังคม คนกับวัฒนธรรม คนกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งระหว่างคนกับคน และคนกับสังคมย่อมนำไปสู่ทุกข์ของสังคม และค้นหา “อานนท์ ก็ด้วยประการดังนี้แล คำนี้ คือ เพราะอาศัยเวทนาจึงเกิดค้นหา เพราะอาศัยค้นหาจึงเกิดการแสวงหา เพราะอาศัยการแสวงหา จึงเกิดลาภ เพราะอาศัยการได้มาจึงเกิดการฝังใจ เพราะอาศัยการฝังใจจึงเกิดการรักใคร่พึงพอใจ เพราะอาศัยการรักใคร่พึงพอใจจึงเกิด การพะวง เพราะอาศัยการพะวง จึงเกิดความยึดถือ เพราะอาศัยความยึดถือ จึงเกิดความตระหนี่ เพราะอาศัยความตระหนี่จึงเกิดการรักษาป้องกัน เพราะอาศัยการรักษาป้องกัน จึงเกิดเรื่องในการป้องกันขึ้น อุกุศลธรรมอันชั่วช้าลามกมิใช่น้อย คือการถือไม้ ถือน้ำ การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่ามี มีม การพูดคำส่อเสียดและการพูดเท็จจึงเกิดขึ้น”

กระบวนการนี้ เป็นกระบวนการปฏิบัติสมุปปาทเชิงสังคม ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ที่ทวีความรุนแรงขึ้น จนแสดงผลออกมาเชิงพฤติกรรมทางกาย วาจา กระทั่งกับสังคม องค์กร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมก่อให้เกิดขึ้นกับทุกข์สังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมนักธุรกิจ นักการเมือง ข้าราชการ สงครามระหว่างชาติต่าง ๆ การแตกแยกของศาสนา แม้แต่วงการพระสงฆ์ที่ต้องการแสวงหายศ ฐานันดรต่าง ๆ กระบวนการแห่งปฏิบัติสมุปปาททางสังคม ย่อมเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและสมบูรณ์เต็มที่ กระบวนการทั้งหมดนี้ หากเกิดขึ้นกับบุคคลใด สังคมใด ย่อมเกิดการบีบคั้นจิตใจภายในก่อน แล้วย่อมเกิดการแก่งแย่ง ผลักไส ทะเลาะ ความรุนแรง อันนี้คือความขัดแย้งที่เกิดจากการบีบคั้นจากภายนอกนำไปสู่ความทุกข์ทั้งหมดนี้เมื่อเกิดขึ้น นับว่าเป็นการขัดแย้งกับอุดมการณ์เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา เป็นหนทางแห่งการเสื่อมโทรมแก่ตนเองและสังคม

นอกจากนี้ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิพนธ์) 2554: 362) ได้สรุปไว้ว่า พุทธสันติวิธี หมายถึง วิธีการจัดการความขัดแย้งที่ดำรงอยู่บนฐานของการรู้ ตื่นและเบิกบาน กล่าวคือ นักสันติวิธีในบริบทนี้ต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาในการวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้ง และมีที่ท่าต่อความขัดแย้ง ได้แก่ 1) รู้ คือ รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรสูง อะไรต่ำ การรู้ลักษณะเช่นนี้มุ่งเน้นที่การรู้สภาวะทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง 2) ตื่น คือ ตื่นจากการมีอคติ (Bias) ครอบงำจากความโกรธ ความเกลียดชังและการขาดความยั้งคิดจากความไม่รู้ (อวิชชา) และ 3) เบิกบาน คือ การวางสภาพจิตของตนเองในการทำหน้าที่นักสันติวิธีด้วยความรู้สึกที่ว่า เรากำลังทำหน้าที่เพื่อมวลมนุษยชาติ หรือเพื่อนร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ และตาย ในการทำหน้าที่ควรตั้งกัลยาณมิตรที่สดชื่นและเบิกบานประดุจดอกบัวที่กำลังผลิบานในยามเช้า

ความขัดแย้งทางสังคม หรือความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนนั้น ท่าทีของพุทธศาสนาก็คือ ไม่ควรนิ่งดูตาย หรือวางเฉยปล่อยให้เขากระทบกันไปเอง หากควรเข้าไปจัดการแก้ไขให้กลับคืนดี การช่วยเหลือและส่งเสริมให้ผู้คนคืนดีกัน เป็นการกระทำที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ ดังมีพุทธพจน์ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก กัสสปมันทียชาดก สรุพบว่า เมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ ผู้ใดพยายามประสานให้พวกเขาคืนดีกัน ผู้นั้นถือว่าเป็นคนมีความรับผิดชอบ เป็นผู้จัดระเบียบ เป็นผู้นำภาระไป เป็นผู้ทรงธุระไว้ได้ (ขุ.ชา. (ไทย) 27/48/166) และในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ท่านทั้งหลาย จงเห็นความวิเวกโดยความเป็นภัย และเห็นความไม่วิเวกโดยเป็นทางเกษม แล้วจงกล่าววาจาอ่อนหวานอันสมควรสมานกันเถิด นี่เป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (ขุ.จริยา. (ไทย) 33/122/775) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า แนวคิดการจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ควรประกอบด้วย การกล่าววาจาที่อ่อนหวาน การสร้างความสามัคคีปรองดองพร้อมเพรียงกันในหมู่คณะ และมีความประนีประนอมต่อกัน และกัน จึงจะเกิดสันติภาพ ซึ่งเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา

#### 4. หลักการแก้ปัญหาความขัดแย้งแนวพุทธ

ความขัดแย้งคือความรู้สึกของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่มีความคิดเห็นหรือความเข้าใจว่าเป้าหมายหรือผลประโยชน์ของตนเองนั้นถูกขัดขวางสกัดกั้น หรือไม่ลงรอยกัน (Incompatible Goal) กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ระดับองค์กร ระดับสังคม หรือระดับประเทศ ในเกือบทุกหนทุกแห่งได้ใช้สันติวิธีเข้าช่วยคลี่คลายความขัดแย้งมากกว่าการใช้ความรุนแรง เพราะการใช้ความรุนแรงก็เหมือนกับเรากำลังล่อเลี้ยงความโกรธ ความเกลียด ความทุกข์ร้อนของทุกฝ่าย สะสมเป็นพลังดันที่แรงขึ้นเรื่อย ๆ จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงได้ตอบในที่สุด หลักการแก้ปัญหาความขัดแย้งแนวพุทธ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อภยราชกุมารสูตร ความสรุปว่า เกณฑ์ในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้ามี 6 ประการ คือ 1) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส 2) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส 3) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส 4) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส 5) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ไม่ตรัส 6) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส (ม.ม. (ไทย) 13/86/87 - 88)

สุตถาภร จันทรประเสริฐ กล่าวว่า การแก้ไขความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ผู้บริหารควรมานั่งขบคิดว่าจะมีวิธีการใดมาช่วยแก้ไขความขัดแย้งได้บ้าง ซึ่งการจัดการความขัดแย้งในองค์กร มี 3 วิธี ได้แก่

วิธีที่ 1 การไกล่เกลี่ย คือ การที่บุคคลที่สาม ซึ่งอาจเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องมาเป็นผู้ช่วยคลายความขัดแย้ง หรือเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งสามารถแบ่งการไกล่เกลี่ยได้ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม

วิธีที่ 2 การทำงานเป็นทีม คือ การที่องค์การตระหนักถึงการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

วิธีที่ 3 การเจรจาต่อรอง เป็นการส่งเสริมให้ประนีประนอมหรือประสานงานให้ได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย (ตาทิทร จันทรประเสริฐ, 2560: 222 – 223)

ส่วนบุขบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ กล่าวว่า หลักคิดของสันติวิธี (Non - Violence Concepts) คือการไม่ใช้ความรุนแรง เนื่องจากการใช้ความรุนแรงเป็นตัวก่อให้เกิดความแตกแยก และสร้างความเสียหายต่อจิตใจและร่างกายทั้งในส่วนของปัจเจกและส่วนรวม ในการใช้แนวทางสันติวิธีจึงต้องทำความเข้าใจถึงหลักคิดของสันติวิธี ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงอย่างสิ้นเชิง ความรุนแรงมีผลเป็นการทำลายทำลายทั้งในแง่ของความสัมพันธ์ของคู่กรณีและสถานการณ์ ความขัดแย้งทำให้ทิศทางของความขัดแย้งเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ และความรุนแรงจะทำให้ข้อเรียกร้องที่ขอบธรรมของฝ่ายผู้ใช้ความรุนแรงกลายเป็นสิ่งที่ไม่ขอบธรรม ฉะนั้น จะเห็นว่า แม้ว่าจะมีข้อเรียกร้องที่เป็นธรรมเพียงใด หากวิธีการเรียกร้อง ข้อเรียกร้องนั้นไม่เป็นธรรมก็ไม่สามารถได้รับการตอบสนองจากฝ่ายตรงข้าม

2. โจมตีที่ปัญหาไม่โจมตีที่ ตัวบุคคล หลักคิดนี้เป็นการแยก (ปัญหา) ออกจาก (ตัวบุคคล) คือ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น สิ่งที่ต้องจัดการกับความขัดแย้งนั้น คือ จัดการที่ (ปัญหา) ไม่โจมตีหรือมุ่งจัดการที่ (ตัวบุคคล) เพราะหากเรามุ่งโจมตีหรือจัดการที่ตัวบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับคู่กรณีจะยิ่งตึงต่ำลง ต่างฝ่ายต่างปกป้องตนเองและคิดหาแต่วิธีโจมตีกลับกันไปมา ซึ่งแน่นอนว่า วิธีการดังกล่าวไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อการจัดการความขัดแย้ง ในขณะเดียวกันก็จะเป็นการสร้างกำแพงปิดกั้นทางออกที่เป็นไปได้ของปัญหา

3. สร้างความสัมพันธ์อันดี ความสัมพันธ์ที่ดีตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจต่อกัน (Trust) ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนั้น จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนสำคัญลำดับต้น ๆ ของการจัดการความขัดแย้ง ด้วยแนวทางสันติวิธี เนื่องจากในการจัดการความขัดแย้งนั้น ก่อนที่คู่กรณีจะไปสู่ขั้นตอนของการพูดคุยกัน สัมพันธภาพของคู่กรณีต้องได้รับการฟื้นฟูเสียก่อน เพราะหากสัมพันธภาพที่ดีหรือความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันของคู่กรณีไม่ได้รับการฟื้นฟู คู่กรณีก็จะเกิดความหวาดระแวงต่อคำพูดของอีกฝ่ายมากเสียกว่าการเปิดใจ



ยอมรับฟังอีกฝ่าย จนกระทั่ง ในท้ายที่สุดก็จะทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายไม่สามารถเข้าใจกัน และกัน รวมทั้งไม่ยอมรับข้อเสนอของกันและกัน

4. ไม่มุ่งเอาชนะกัน แต่สร้างความร่วมมือกัน ในการแก้ไขความขัดแย้งนั้น คู่กรณีจะต้องไม่อยู่บนฐานคิดแบบการเล่นเกมส์ คือ มีฝ่ายแพ้และมีฝ่ายชนะ เพราะหากคิดเช่นนั้น คู่กรณีจะมีแนวโน้มในการใช้วิธีการรุนแรง การบิดเบือนข้อมูล และการหักหลังกัน ซึ่งการกระทำทั้งหมดที่กล่าวมานี้ มีแต่จะทำให้ความขัดแย้งเกิดการขยายตัวและบานปลายมากขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามหากคู่กรณีสลัดทิ้งวิธีการคิดแบบการเล่นเกมส์ออกไป และหันหน้ามาร่วมมือกัน คิดหาทางออกที่สร้างสรรค์ ก็จะสามารถบรรลุเป้าหมายร่วมกันได้อย่างเต็มที่

5. ตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย โดยส่วนใหญ่แล้ว ความขัดแย้งที่มีความรุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้องกับคู่กรณี เกิดจากการที่ความต้องการขั้นพื้นฐานของคู่กรณีไม่ได้รับการตอบสนอง ดังนั้น ถ้าจะแก้ไขความขัดแย้ง ความต้องการขั้นพื้นฐานของทุกฝ่ายจะต้องได้รับการตอบสนองเสียก่อน ซึ่งจะทำให้ได้บนพื้นฐานของการร่วมมือกัน

6. มองทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน การมองผู้อื่นว่าเป็นมนุษย์เหมือน ๆ กับเรา เป็นปัจจัยที่จะป้องกันการใช้ความรุนแรงต่อกัน เพราะการทำลายหรือการทำร้ายบุคคลอื่นที่เราคิดว่ามีความเป็นมนุษย์ มีครอบครัวที่รัก มีสุข มีทุกข์ มีเจ็บ มีเสียใจเฉกเช่นเดียวกับเรา เราก็จะกระทำรุนแรงต่อเขาได้ยากลำบากขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากเรามองผู้อื่นว่ามีใช่มนุษย์ เราจะกระทำรุนแรงต่อผู้อื่นได้ง่ายขึ้น ดังเช่นที่ครั้งหนึ่งพระกิตติวุฒิจา เคยเสนอแนวคิดที่ว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนให้เชื่อว่า การฆ่าหรือการใช้ความรุนแรงต่อคนที่มีอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้โดยไม่บาป ซึ่งแนวคิดข้างต้นเป็นการชี้ให้เห็นว่า เราไม่ได้นับว่าชีวิตทุกชีวิตคือชีวิต แต่เราพยายามมองว่าชีวิตของใครควรถูกนับว่าเป็นชีวิต บ้างและเมื่อเรามองว่าคอมมิวนิสต์ไม่ใช่ชีวิต เราจึงเกลียดต่อต้านและพร้อมที่จะใช้ความรุนแรงต่อคนที่เป็นคอมมิวนิสต์ อันเป็นวิธีคิดและวิธีปฏิบัติที่ตรงข้ามกับสันติวิธีอย่างสิ้นเชิง

7. เน้นทั้งเหตุผลและความรู้สึก การจัดการความขัดแย้ง คือ การจัดการกับวิธีที่ผู้คนคิดและรู้สึก ดังนั้นการใช้เหตุผล (Head) เพียงอย่างเดียวในการจัดการความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่นักสันติวิธีมองว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ เนื่องจากการจัดการความขัดแย้งที่ดีควรต้องใช้ทั้งเหตุผลและความรู้สึกเป็นปัจจัยขับเคลื่อน ดังเช่น ตัวอย่างการเจรจาสันติภาพระหว่างอียิปต์กับอิสราเอล ในปี พ.ศ. 2521 คู่เจรจาในฐานะตัวแทนของประเทศใช้เวลาในการเจรจาเป็นปี ก็ไม่สามารถสงบศึกและหาข้อตกลงร่วมกันได้ แต่ภายหลังจากที่คู่เจรจากจากทั้งสองประเทศใช้เวลาพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจความรู้สึกกันและกันเพียงไม่กี่นาที ในฐานะคนเป็นพ่อ หรือผู้นำของประเทศที่ไม่ต้องการเห็นลูกของตนได้รับผลกระทบ

จากสงคราม ทั้งสองฝ่ายก็กลับตกลงกันได้ อันเป็นที่มาของสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างกัน ในที่สุด

8. กล้าและสร้างสรรค์ ความรุนแรงมีแรงผลักดันมาจากความกลัว เช่น กลัวสูญเสียอำนาจ จึงต้องมีการใช้ความรุนแรงในการปกป้องอำนาจของตนไว้ แต่การใช้สันติวิธีนั้นต้องขจัดความกลัวออกไป และจะต้องมีแรงผลักดันมาจากความกล้า คือ ต้องมีความกล้าเผชิญกับความจริง กล้าที่จะตั้งคำถาม กล้าคิด กล้ากำจัดอคติ กล้าที่จะยอมสูญเสียผลประโยชน์บางสิ่งบางอย่าง และกล้าที่จะพูดคุย ซึ่งความกล้าเหล่านี้จะนำพาเราไปสู่การเปิดใจยอมรับการพูดคุยกับอีกฝ่ายอันเป็นการกระทำที่สร้างสรรค์และจำเป็นอย่างมากต่อการจัดการความขัดแย้ง (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560: 8 - 9)

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่ง (Sociation) ที่เกิดขึ้นในกลุ่มที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน Georg Simmel ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์และความสามัคคีกลมเกลียวภายในกลุ่ม ขณะเดียวกันความกลมเกลียวภายในกลุ่มก็เป็นอีกสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญเกี่ยวกับความขัดแย้งมาก จะเห็นได้จากวินัยของพระสงฆ์ ซึ่งมีข้อกำหนดหรือสิกขาบทมากมายเกี่ยวกับการระงับความขัดแย้ง (อภิศรณ) ในหมู่สงฆ์ ที่เรียกว่า อภิศรณสมณะ การทำอภิศรณให้สงบระงับ หมายถึง วิธีระงับอภิศรณตามพระธรรมวินัย รวมทั้งกำหนดคุณสมบัติของผู้ไกลเกลี่ยไว้ด้วย ดังนั้น หลักการแก้ปัญหาความขัดแย้งแนวพุทธ พระพุทธเจ้าได้วางหลักในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างภิกษุกับภิกษุไว้ 7 ประการ เรียกว่าวิธีระงับอภิศรณ หรือสมถขันธกะ คือ

1. สัมมุขาวินัย คือ การแก้ไขหรือการระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยให้คู่กรณีอยู่พร้อมหน้ากัน ทั้งผู้ระงับต้องให้ความเป็นธรรมด้วย

2. สติวินัย คือ การระงับด้วยการยกให้เป็นผู้มีสติ การระงับข้อขัดแย้งด้วยวิธีนี้จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป แต่ถูกกล่าวหาด้วยการกลั่นแกล้งด้วยเลศนัยบางอย่าง

3. อมุพหวินัย คือ การระงับความขัดแย้งด้วยเหตุว่าผู้ที่ถูกกล่าวหาเป็นคนบ้า กระทำไปในขณะที่ไม่มีสติสัมปชัญญะอยู่กับตัวอย่างสมบูรณ์เช่นคนปกติ

4. เยภุยยสิกา คือ ระงับความขัดแย้งโดยการใช้เสียงข้างมากตัดสินว่าใครผิดใครถูก ในการระงับด้วยวิธีนี้ผู้ที่อยู่ในฐานะดำเนินการระงับจะต้องเข้าใจวิธีการลงคะแนน และต้องแน่ใจว่าผู้ที่เป็นกรรมการชี้ความผิดส่วนใหญ่ไม่มีอคติ 4 คือ ไม่ลำเอียงเพราะรัก เพราะเกลียด เพราะเขลา เพราะกลัว และเรื่องที่จะทำการระงับในลักษณะที่ว่านี้จะต้องมีเงื่อนไข 1 ประการ คือ 1) เป็นเรื่องเล็กน้อย 2) ไม่ลุกลามไปสู่วัดอื่น 3) ไม่ต้องคิดแล้วคิดเล่า 4) รู้ว่าผู้กล่าวหาไม่เป็นธรรมมีมากกว่า 5) รู้ว่าผู้กล่าวหาไม่เป็นธรรมอาจมีมากกว่า

6) รู้ว่าสงฆ์จะแตกกัน 7) รู้ว่าสงฆ์แตกกัน 8) ลงคะแนนโดยไม่เป็นธรรม 9) ลงคะแนน  
พร้อมกันเป็นพวก (ไม่ลงคะแนนทีละคน) 1) มิได้ลงคะแนนตามความเห็นของตน

5. ตัสสปายปิยสิกา คือระงับความขัดแย้งด้วยการลงโทษ การระงับเรื่องที่เกิดขึ้น  
ด้วยวิธีนี้จะกระทำในกรณีที่จำเลยหรือผู้ถูกฟ้องร้องพูดกลับกลอก ไม่มีความแน่นอน

6. ปฎิญาตกรณะ คือการระงับด้วยคำสารภาพของผู้ถูกฟ้อง หรือพุด่างาย ๆ  
ก็คือการระงับด้วยการลงโทษผู้ถูกฟ้องร้องตามคำสารภาพ

7. ตินวัตถการกะ คือการระงับด้วยการให้เลิกแล้วต่อกัน แต่การจะระงับด้วยวิธีนี้  
จะต้องอยู่ในเงื่อนไขดังต่อไปนี้

## 5. พุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้ง

ศาสนาทุกศาสนามีความสำคัญในการส่งเสริมสันติภาพ และสามารถนำหลัก  
ศาสนธรรมของแต่ละศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ ของมนุษย์ได้  
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่าความจริงนั้นพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษา  
และก็เป็นเรื่องของสันติภาพอยู่แล้ว ชาวพุทธเราย่อมทราบกันดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),  
2538: 4) (รัฐพล เย็นใจมาและสุรพล สุยะพรหม, 2561: 230)กล่าวว่า การแก้ปัญหาความ  
ขัดแย้งมีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และบุคลิกของผู้ขัดแย้งว่าเป็นอย่างไร เราต้องเลือก  
วิธีการแก้ปัญหาให้ถูกวิธีและพยายามทำให้ทุกคนเป็นผู้ชนะองค์จริงจะประสบความสำเร็จ  
(อมรา รอดดารา, 2554: 6 – 11) กล่าวว่า ธรรมชาติของศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความ  
ต้องการทางจิตใจของมนุษย์ที่แฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์เป็นศรัทธาสูงสุดของมนุษย์ที่จะเชื่อ  
และปฏิบัติตาม เพื่อความอยู่รอดและความสงบสุขของสังคมมนุษย์ เป้าหมายสำคัญของ  
ศาสนา คือ มีทัศนคติที่ดีต่อชีวิตเพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดี  
สามัคคี และเกิดสันติสุขด้วยเป้าหมายของศาสนามีความสอดคล้องกับการจัดการความ  
ขัดแย้งของมนุษยชาติ เพื่อสันติภาพของโลก การนำหลักศาสนาใช้ในการจัดการความ  
ขัดแย้งจึงเป็นอีกหนึ่งวิธี ที่มนุษย์นำมาปฏิบัติกันอย่างยาวนาน สอดคล้องกับ (พระมหา  
นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548: 48) กล่าวว่า ในแต่ละศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เป็นแนวทาง  
เดียวกันในเบื้องต้นคือ สอนให้มนุษย์ทุกคนทำความดีละเว้นความชั่ว เมื่อมนุษย์ประพฤติ  
ปฏิบัติได้ตามคำสอนดังกล่าวก็จะทำให้มนุษย์และสังคมทุกระดับเกิดความสุขสงบ  
มีสันติภาพได้ ดังนั้นทุกศาสนาจึงนำเสนอสันติภาพที่เริ่มต้นภายในปัจเจกบุคคลแต่ละคน  
ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนย่อยในสังคมก่อน แต่เป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญยิ่ง แล้วจึงค่อย  
ขยายขยายภาวะสันติภาพไปยังระดับสังคมต่อไป โดยการรวมตัวกันของบุคคลหลาย ๆ คนที่มี  
สันติภาพภายในจนเกิดเป็นกลุ่มสันติภาพ คือ สันติภาพภายนอก

นอกจากนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า การจัดการความขัดแย้งด้วย  
หลักพระพุทธศาสนามีเป้าหมายเพื่อสันติภาพ ได้แก่ สันติภาพภายใน หมายถึง การมีสภาวะ

จิตใต้บรรลุประนิพพานซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริงและสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนอบรมตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และสันติภาพภายนอก หมายถึง การอยู่ดี มีสุขของประชาชนหรือสังคมหรือโลกทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนรับรู้ได้ และภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมสงบสุขเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงครามอยู่กัน โดยไม่เบียดเบียน การฝึกตนเองในด้านพฤติกรรมภายนอกทางกาย วาจา เรียกว่า ศีล การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ และการฝึกฝนพัฒนาคนในเรื่องของความรู้ ความเข้าใจให้เข้าถึงความจริง เรียกว่า ปัญญา ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 356 – 357) กล่าวเพิ่มเติมว่า นอกจากหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งแล้วยังมีหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบสุขและสันติภาพ หลักเมตตาธรรม เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้โดยทันที เพราะเมตตาธรรมเป็นคุณธรรมประจำใจที่เปิดจิตให้กว้างขวาง พ้นจากความเห็นแก่ตัว และขยายความรู้สึกลงไปถึงคนทุกคนที่ดิ้นรนออกไปทั่วทั้งโลก แผ่ออกไปถึงสรรพสัตว์ เมื่อจิตพ้นจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งที่จะเอาเป็นของตนก็พร้อมที่จะรองรับและเปิดโอกาสให้คุณธรรมอื่นๆ เจริญงอกงามขึ้นได้อีกพร้อมที่จะปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ได้อย่างจริงใจและเต็มที

โดย(รัฐพล เย็นใจมา และสุรพล สุยะพรหม, 2561: 229 – 230) กล่าวถึงแนวคิดการจัดการแก้ไขความขัดแย้งว่า บุคคลแตกต่างกัน จึงใช้กลยุทธ์ในการจัดการความขัดแย้ง โดยแต่ละคนมีรูปแบบการแก้ปัญหาเป็นของตนเอง สามารถเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้และหาวิธีการใหม่ๆที่มีประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งในภาวะขัดแย้ง ประเด็นหลักที่ต้องใส่ใจ คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ส่วนตัว เมื่ออยู่ในภาวะขัดแย้ง คนแต่ละคนจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างจากผู้อื่น และการรักษาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น แบบพฤติกรรมในการจัดการความขัดแย้ง 5 แบบ คือ

1. ลักษณะแบบเต่า (ถอนตัว, หดหัว) มีลักษณะหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ยอมละวัตถุประสงค์และความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยการหลีกเลี่ยงไม่เผชิญกับคู่กรณี จะไม่ตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา
2. ลักษณะแบบฉลาม (บังคับ, ชอบใช้กำลัง) เป็นการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง โดยใช้อำนาจตามตำแหน่ง คำนึงถึงเป้าหมายงานหรือความต้องการของตนเองมากกว่าความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน
3. ลักษณะแบบตุ๊กตาหมี (สัมพันธภาพราบรื่น) เชื่อว่าความขัดแย้งหลีกเลี่ยงได้ เพื่อเห็นแก่ความกลมเกลียว ยอมยกเลิกเป้าหมาย เพื่อรักษาสัมพันธภาพอันดีไว้
4. ลักษณะแบบสุนัขจิ้งจอก (ประนีประนอม, แก้ปัญหาเฉพาะหน้า) จะคำนึงถึงเป้าหมายส่วนตนและสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นในระดับปานกลาง แสวงหาการ

ประนีประนอมพร้อมและเต็มใจที่จะสละวัตถุประสงค์และสัมพันธภาพบางส่วนเพื่อหาข้อตกลงร่วมที่ดี

5. ลักษณะแบบนกฮูก (เผชิญหน้ากัน, สุขุม) จะมองความขัดแย้งว่าเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข ให้คุณค่าแก่เป้าหมายและสัมพันธภาพ สิ่งที่ต้องการคือการบรรลุเป้าหมายของตนเองและผู้อื่น

พุทธวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่มีการรวบรวมไว้ที่เด่นชัดและมีการสวดกันเป็นประจำนั่นก็คือ บทพาหุง ซึ่งมีเนื้อหาที่ระบุถึงวิธีในการแก้ปัญหาของพระองค์บางครั้งก็ต้องแลกด้วยชีวิตอย่างเช่นตอนที่พระเวทที่ตกลงก่อนหินหวังที่จะปลิดพระชนม์ชีพพระองค์จนทำให้พระองค์บาทเจ็บถือว่าเป็นกรรมหนักประการหนึ่ง เป็นต้น พุทธวิธีในการปัญหาความขัดแย้งที่กล่าวมาสามารถพิสูจน์ได้ว่าพระองค์เป็นนักสันติภาพที่ยิ่งใหญ่ เพราะมีลักษณะต่างจากนักสันติภาพอื่น ๆ คือ เป็นผู้สร้างสันติภายในและเป็นสันติภาพที่ยั่งยืน ซึ่งในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพุทธวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นสัจธรรมเหนือกาลเวลา การแก้ไขปัญหาทางสังคมโดยอริยมรรคเป็นพุทธวิธีที่สามารถจัดการได้อย่างลึกซึ้งถึงมูลเหตุแห่งความขัดแย้งได้ทั้งทางจิตและทางปัญญา

## 6. สรุป

ความขัดแย้ง เป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย ฆ่าผู้อื่นในที่สุด ซึ่งความขัดแย้งนี้เองได้สะท้อนให้เกิดเชิงทวิลักษณ์ คือ ในแง่บวกและลบ ความขัดแย้ง พระพุทธศาสนาเรียกว่า ทุกข์ ซึ่งมีสภาพขัดแย้ง บีบคั้น กดดันซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากปัจจัยภายใน เป็นสาเหตุหลักปัจจัยภายในที่กล่าวมาคือจิตใจ และภายในจิตใจนั้นสาเหตุแห่งความขัดแย้งเกิดจากเวทนา ตัณหา เพราะเมื่อเกิดเวทนา มนุษย์ก็ต้องการวัตถุมาสนองสุขเวทนา ต่อมาก็เลยมีการติดใจในสุขเวทนานั้นเรียกว่า ตัณหา พอเกิดตัณหาบ่อยเข้า อุปาทานความยึดมั่นก็เกิดขึ้น เมื่อยึดมั่นถือมั่นย่อมเกิดการแสวงหาจะโดยชอบธรรมก็ตาม ไม่ชอบธรรมก็ตาม ย่อมเกิดการรักษาคุ้มครองเกิดขึ้น อันนี้เป็นความทุกข์หรือความขัดแย้งที่เกิดภายในจิตใจ

การที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในระดับใดหรือพื้นที่ใดก็ตาม หากต้องใช้ความพยายามในการแก้ปัญหาดังกล่าว สันติวิธี จึงเป็นคำตอบเสมอ ส่วนวิธีการว่าจะทำอย่างไรที่จะสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง นั่นคือ การใช้แนวทางสันติวิธี ซึ่งก็คือการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรง สันติวิธีไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินและชีวิต แต่ผู้ที่ใช้แนวทางนี้ต้องอาศัยความอดทนและกล้าหาญ พระพุทธองค์ทรงเน้นวิธีแก้ปัญหา

ความขัดแย้งในอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นวิธีที่สามารถจัดการได้อย่างลึกซึ้งถึงมูลเหตุแห่งความขัดแย้งได้ทั้งทางจิต และทางปัญญา (อวิชชา) ตัณหานั่น

### เอกสารอ้างอิง

- ไพโรจน์ ภัทรนรากุล. (2551). การจัดการความขัดแย้งด้วยแนวทางสันติศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ. (2560). สันติวิธี: การจัดการความขัดแย้งตามแนวสันติวิธี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 5(2).
- พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ จารุณโณ). (2561). การจัดการความขัดแย้งตามแนวโอวาทปาฏิโมกข์. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. 6(1).
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2538). การศึกษาเพื่อสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- \_\_\_\_\_. (2542). การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อสร้างผลผลิต. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2548). สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ ความหมาย และการประยุกต์ใช้ในโลกรปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร). (2554). พุทธสันติวิธี การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี่.
- \_\_\_\_\_. (2547). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มแม่น้ำตาซัง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- \_\_\_\_\_. (2553). การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐพล เย็นใจมา และสุรพล สุยะพรหม. (2561). ความขัดแย้งในสังคม: ทฤษฎีและแนวทางการแก้ไข. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 7(2).
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2560). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 48. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

- สุตาภัทร จันทร์ประเสริฐ. (2560). ความขัดแย้งในองค์กรธุรกิจ: แนวทางป้องกันและแก้ไข. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยปทุมธานี. 9(1).
- อมรา รอดดารา. (2554). การจัดเรียนรู้สาระศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม. ในประมวล สาระชุด วิชาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สังคมศึกษา หน่วยที่ 6. บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.